

КЫРГЫЗ ЭЛИНИН АБИЙИР КОДЕКСИ

КАДЫРАЛИЕВА К.

Кыргыз элинде «тарбия» түшүнүгү көп жактуу кубулуш катары каралып жүрөт. «Тарбия» деген жалпы түшүнүктү чечмелеп көрсөк «Тарбия» дээрлик баардык түрк тилдеринде арабдын «тарбият» деген сөзүнөн кирген. Семантикалык мааниси баардык түрк элдеринде бирдей, башкача айтканда, кыргыз элиндеги «тарбиялоо» түшүнүгү баланы багуу, кароо, аны акыл эсин өстүрүү, ден соолугун чыңдоо, аны өнүктүрүү, жүрүм турум адаттарын өнүктүрүү, жүрүм-турум адаттарын үйрөтүү деген түшүнүктү берет. «Тарбиялоо» деген түшүнүктүн ажырагыс компоненттеринин бири «тартип». «Тартип» фарс сөзү, кыргыз тилинде «ирет». Ал эми тартиптүү деген сын атооч инсандын жүрүм турумунун белгилүү бир ыраатка салынгандыгын, андагы өрнөктүү, үлгүлүү инсандык касиеттерди мүнөздөйт. Тарбия берүүдө төмөндөгүлөр чоң мааниге ээ: жашоонун маанисин түшүндүрүү, ыйман рух тарбиясы, маданият жана адеп-ахлак, илим, укук жана алака дене тарбиясы. Тарбия берүүнүн өзгөчө ыкмалары катары этнопедагогиканын эрежелерин пайдалануу жакшы натыйжа берээри далилденди. Өсүп келе жаткан муундарды тарбиялоо маселеси узак мөөнөттүү келечекке эсептелинген стратегиялык маанидеги - зарыл. Кыргыз элинин адеп — ахлагы, нарк-мамлекеттик жана коомдук эң зарыл милдет. Биздин заманга чейинки III кылымдагы Кытай ойчулу Гуан Цы белгилегендей «Эгер бир кандуу тарбия процессинде жылга эсеп кылсаң эгин эк, ондогон жылга эсеп кылсаң дарак тик, ал эми бүтүн өмүрүнө жана келечекке эсеп кылсаң элиңе билим берип, акыл айт», - деген сөзү канча кылымдар өтсө да көөнөрбөй келет. Француз философу Сен Симон айткандай «Талантуу адистерин даярдабаган улут- жаны жок өлүккө окшош болуп, келечеги болбойт». Анткени билим, илим алууга жетишип, маданият, адабият деградацияга учурап, акыл- эс, аң-сезим жактан жакырдаанып жатканыбызды эч качан тана албайбыз. Мындай улуттук деградацияны азыркы мезгилде дүйнөдө өнүккөн өлкө болуп, алдыга чыккан Япония мамлекети да башынан өткөргөн. Элинин билим сапатынын жогорулагынына карабастан адамдык мамилелердин бузулуусу пайда болгон. Бул көрүнүш элинин экономикалык жактан дүркүрөп өсүүсүнө өз кедергисин тийгизээрин сезген япон эли, өзүнүн байыртадан келе жаткан ата-салтына кайрылуу менен андагы ар кандай баалуулуктагы нарк- насилди өсүп келе жаткан муундарга үйрөтүү менен япон эли дүйнөдө өз жүзүн жана экономикалык зор өнүгүүсүн сактап кала алды. Жаш муундарга тарбия берүүдөгү кыргыз этнопедагогикасы, элдик педагогикасынын таасири эбегейсиз зор. Демек, элдик педагогикада элдин миңдеген жылдык тажрыйбасы иштелип чыккан жана бүгүнкү күнгө чейин колдонулуп келет. Ал эми этно педагогикада улуттук педагогикалык маданияты камтылып, ар бир эл өзүнүн тарыхый өнүгүү жолунда тарбия берүү практикасын калыптандырган окутуу жана тарбия берүү ыкмаларында кешири колдонулууга тийиш. Кыргыздар өзүнүн көп кылымдык тарыхында өсүп келе жаткан жаш муундарды тарбиялоонун бай тажрыйбаларын топтоп келген. Бул тажрыйбалар бүгүнкү күндө педагогдорго, тарбиячыларга ата - энелерге, студенттерге, окуучуларга, балабакчанын тарбиялануучуларына, дегеле жалпы коомчулугубуздун өкүлдөрүнө, билим берүү кызматкерлерине аба менен суудай насилди Элибизге Кыргыздын абийир кодекси катары кызмат кылууга тийиш. Толук жашоого болгон максат, ыйман рух тарбиясы, маданият, адеп - ахлак, этика, каада- салт, элдин тарыхы, дене тарбиясынын болушу зарыл.

Адалдыгы - арамдыкты жеңгендик.

Адамкерчилик- кайрымдуулук.

Адеби - аялзатты сыйлоо.

Аздеги-ысымын барктоо.

Акылы - макал

Алкоосу - бар бол!
Антташканы - кармашкан кол.
Аркалаганы - ырым-жырым.
Арманы - кошок.
Арууланганы - арча.
Артутканы-акыйкаттык.
Аскар тоосу - атасы.
Күрөшү - мээнет.
Кымбаты - эне.
Медери - бала.
Муңу - тагдыр.
Мурасы - керээз.
Мураты - эрдик.
Мүдөөсү - сабырдуулук
Мээрим - эне.
Насили - тектүүлүк.
Ниети - жакшылык.
Наар тапканы - нан.
Нускасы - улуулардын салты.
Олжосу - ой.
Опузасы - Кудайга койдум.
Өзгөчөлөнгөнү - өнөрпоздугу.
Өргөөсү - өнөр.
Парзы - эне сүтүн актоо.
Пейили - меймандостук.
Руху - айкөлдүк.
Саламы - Арыбаныз!
Сагынганы - туулган жери.
Самаганы - биримдик.
Сапаты - калыстык.
Соопчулугу - булак көзүн ачуу.
Суктанганы - сулуулук.
Сыйлашканы - куда.
Сыйлаганы — Ата Мекен.
Сыйы - мейман.
Сынганы - сөз.
Сынчысы -эл.
Таалими - улуулардын насааты.
Тазалыгы - кек сактабагандык.
Терметкени -бешик.
Таттуусу - небере.
Таянганы - тоо.
Тилеги - намыс.
Тойгону -топуктук.
Тумары - ак калпак.
Тунугу - махабат.
Асылдыгы - жөнөкөйлүк.
Акылы - баба сөзү.
Баамчылдыгы - көздөн байкоо.
Байлыгы - эне тил.
Баалаганы — Ата Журт.
Белгиси - көк асаба туу.
Бешиги - киндик кан тамган жер.
Даанышмандыгы — жаратылышка жакындыгы.
Дөөлөтү - касиетүү карылык.
Душманы - ушак сөз.
Жазбаганы - саламдашуу.

Жактырбаганы - жаатташуу.
Жегени - төрт түлүк эти.
Жек көргөнү - коркоктук.
Жеңиши - намыскөйлүгү.
Жөлөгөнү - бир тууган.
Жумшагы - көңүл.
Жыгылганы - сөз.
Жыйганы - жылкы.
Жыргалы - наристе.
Зардыгы - жокчулук.
Ичкени - кымыз.
Издегени - илим.
Кадырлаганы - карылар.
Кайгысы - өлүм.
Калыстыгы - чындык.
Канаты - ат.
Капасы - баласыздык.
Каргышы - көп узаба.
Карманганы - шарт.
Кечирбегени - чыккынчылык
Кечиримдүүлүгү - көсөмдүк.
Корккону - каргыш.
Көтөргөнү - түндүк.
Кубаты - ишеним.
Кумары - куш.
Куралы - камчы.
Турагы - боз үй.
Тутканы - салт.
Тутунганы - нарк.
Түгөйү - жар.
Укканы - санжыра.
Урааны - Манас.
Урматы - улууга сый -сыпат.
Уялганы - жалкоолук.
Үй куту - аял.
Үйрөткөнү - азоо жылкы.
Ыйыгы - Кудай.
Ынанганы - ыйман.
Ырахаты - денсоолук.
Ыроологону - ак калпак.
Эрмеги - комуз.
Эң ыйыгы - эне сүтү.
Эңсегени - элине тынчтык.